

Michał Muszyński

BADANIE POCHODNYCH INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH W ŚWIELE UREGULOWAŃ MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW REWIZJI FINANSOWEJ

1. Wstęp

Rozwój rynku finansowego i kapitałowego w Polsce spowodował konieczność dostosowania rozwiązań prawnych w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości finansowej do nowych warunków. Konieczność zabezpieczania ryzyka finansowego, a także chęć spekulacji spowodowała w latach 2000-2001 wzrost popularności instrumentów pochodnych, takich jak kontrakty forward, futures, opcje, swapy (liczba transakcji kontraktów terminowych na USD wzrosła z 399 w 1999 r. do 1170 w 2000 r. i 3773 w roku 2001) [2]. Część z tych instrumentów jest notowana na rynkach publicznych, jednak wiele transakcji jest zawieranych poza rynkiem publicznym w formie kontraktu między dwiema stronami. Bardzo często jedną ze stron takich umów jest bank. Specyfika działalności banku jako instytucji finansowej powoduje traktowanie takich transakcji jako produktów bankowych. W związku z tym bankom zależy na takim zaprojektowaniu instrumentu, aby niezależnie od sytuacji rynkowej osiągnąć zysk. W konsekwencji banki proponują swoim klientom coraz bardziej rozbudowane i skomplikowane instrumenty finansowe. Brak jednolitych zasad uznawania, wyceny, ujawniania i sposobu prezentacji w sprawozdaniach finansowych mógłby powodować powstanie nieprawdziwego zobrazowania sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, a co za tym – idzie brak możliwości kontroli i nadzoru przedsiębiorstwa przez właścicieli. Efektem tego mogłyby być niespodziewane dla użytkowników sprawozdań finansowych upadłości przedsiębiorstw spowodowane nieujawnieniem wszystkich zdarzeń (np. zawartych kontraktów forward). Zostałaby tym samym naruszona zasada wiarygodności sprawozdań finansowych, według której sprawozdanie finansowe jest wiarygodne, jeżeli między innymi spełnia następujące warunki [4, s. 93]:

- wiernie przedstawia wyniki finansowe i sytuację finansową jednostki,

odzwierciedla ekonomiczną treść zdarzeń i transakcji, a nie tylko ich formę prawną,
jest kompletne we wszystkich istotnych aspektach.

Tak więc nieprawidłowe zakwalifikowanie instrumentu finansowego do właściwej kategorii, przyjęcie nieodpowiednich zasad wyceny czy wadliwe ujęcie w sprawozdaniach finansowych narusza w istotny sposób zasady wiarygodności sprawozdań.

2. Uregulowania prawne dotyczące instrumentów finansowych

Od 1 stycznia 2002 r. zaczęły obowiązywać w Polsce nowe uregulowania prawne dotyczące stosowania instrumentów finansowych. Regulacje te wprowadzono do Ustawy o rachunkowości [9] z dnia 29 września 1994 r. (dalej UR) i uszczegółowiono w Rozporządzeniu Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych [8] (dalej Rozporządzenie). Rozwiązania te zostały opracowane w większości na podstawie regulacji zawartych w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR 32 i MSR 39). Standardy te mają zastosowanie w przypadkach nie objętych ustawą o rachunkowości.

Pojęcie „instrument finansowy” nie występuje w sprawozdaniach finansowych *expressis verbis* [5, s. 146]. Znowelizowana ustawa o rachunkowości wprowadza jednak w art. 3 ust. 1 definicję instrumentu finansowego. Definicja ta nie różni się bardzo od definicji zawartej w MSR 32 par. 5. Tak więc instrument finansowy jest definiowany jako umowa, która skutkuje powstaniem aktywów finansowych u jednej ze stron i zobowiązania finansowego lub instrumentu kapitałowego u drugiej ze stron kontraktu. W terminologii zarówno UR, jak i MSR wyodrębniono pojęcie instrumentu kapitałowego (art. 3 ust. 1 UR i MSR 32.5), który zdefiniowano jako umowę dokumentującą istnienie udziałów w aktywach jednostki gospodarczej, pozostałych po odjęciu wszystkich jej zobowiązań. Jako zobowiązania te wyszczególnia się przede wszystkim zobowiązania wobec wierzycieli i zobowiązania do wyemitowania własnych papierów wartościowych (opcje na akcje własne, warranty).

W znowelizowanej ustawie o rachunkowości dokonano także klasyfikacji instrumentów finansowych i podziału na dwie główne kategorie: aktywa finansowe i zobowiązania finansowe. Do aktywów finansowych zalicza się środki pieniężne, umowne prawa do otrzymania środków pieniężnych lub innych aktywów finansowych od innej jednostki gospodarczej, umowne prawa do wymiany instrumentów finansowych na potencjalnie korzystnych warunkach oraz instrumenty kapitałowe innej jednostki gospodarczej (art. 3 ust. 1 pkt 24). Natomiast przez zobowiązania finansowe rozumie się zobowiązanie jednostki do wydania aktywów finansowych albo do wymiany instrumentu finansowego z inną jednostką na niekorzystnych warunkach.

Rozporządzenie natomiast definiuje pojęcie pochodnego instrumentu finansowego. Jest to taki instrument finansowy, który spełnia łącznie wszystkie trzy warunki:

- a) jego wartość jest zależna od zmiany wartości instrumentu bazowego,
- b) jego nabycie nie powoduje poniesienia żadnych wydatków początkowych albo wartość netto jest niska w porównaniu z wartością innych rodzajów kontraktów, których cena podobnie zależy od zmiany warunków rynkowych,
- c) rozliczenie nastąpi w przyszłości.

Rozporządzenie zalicza do instrumentów pochodnych przede wszystkim: kontrakty forward, futures, opcje i kontrakty swap. W paragrafie 3 Rozporządzenia umieszczono także definicję wbudowanego instrumentu pochodnego. Według tej definicji wbudowanym instrumentem pochodnym są wynikające z zawartej umowy warunki powodujące, że całość lub część przepływów pieniężnych uzyskiwanych z umowy zmienia się w sposób podobny do tego, jakie powodowałyby samodzielnie instrument pochodny. Jeżeli instrument finansowy ma cechy, które powodują, że część lub całość przepływów pieniężnych jest modyfikowana w zależności od instrumentu bazowego (np. stopy procentowej, kursu walutowego, ceny innego papieru wartościowego lub indeksu cen), można wtedy uznać go za instrument wbudowany [1, s. 40].

3. Badanie instrumentów finansowych przez biegłego rewidenta

W związku z wprowadzeniem nowych uregulowań prawnych przed biegłymi rewidentami badającymi sprawozdania finansowe pojawiają się pewne zagadnienia związane zwłaszcza z badaniem pochodnych instrumentów finansowych.

Celem badania sprawozdania finansowego jest umożliwienie biegłemu rewidentowi wyrażenia opinii o tym, czy sprawozdanie finansowe zostało sporządzone zgodnie z wymogami sprawozdawczości finansowej. Badanie sprawozdania powinno dostarczyć pewności, że nie zawiera ono żadnych istotnych nieprawidłowości. Sprawozdania finansowe są często jedynym źródłem informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Stanowią one źródło informacji dla użytkowników sprawozdań finansowych, którymi są przede wszystkim: inwestorzy, pracownicy, kredytodawcy oraz kontrahenci przedsiębiorstwa. Ważne jest więc, aby użytkownicy sprawozdań mogli opierać się na opinii biegłego rewidenta przy podejmowaniu decyzji.

Biegły rewident, badając sprawozdania finansowe jednostki, powinien kierować się „Normami wykonywania zawodu biegłego rewidenta” wydanymi przez Krajową Izbę Biegłych Rewidentów. Jednak w zakresie nieuregulowanym normą należy stosować Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej (MSRF). Są to podstawowe zasady i kluczowe procedury badania sprawozdań. Częścią MSRF są Międzynarodowe Wskazówki dotyczące Praktyki Rewizji Finansowej (MWPRF), które nie mają rangi standardu. Mają one na celu zapewnienie biegłym rewidentom

praktycznej pomocy we wdrażaniu MSRF oraz promowanie właściwej praktyki. Dla biegłych rewidentów w Polsce w zakresie badania pochodnych instrumentów finansowych wskazówki te mogą mieć praktyczne zastosowanie – dostarczenie wystarczającej pewności, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnych nieprawidłowości [3, s. 99-100].

Badanie pochodnych instrumentów finansowych opisane jest szczegółowo w MWPRF 1012. Wskazówki te dotyczą przede wszystkim badania instrumentów pochodnych posiadanych przez końcowych użytkowników, a więc jednostki, które zawierają transakcje finansowe na zorganizowanej giełdzie lub za pośrednictwem biura maklerskiego w celu zabezpieczenia, zarządzania składnikami aktywów i pasywów lub w celach spekulacyjnych.

4. Fazy przeprowadzania badania instrumentów finansowych

Opierając się na MSRF oraz na wskazówkach do tych standardów, można wyodrębnić trzy fazy sprawozdań w zakresie badania pochodnych instrumentów finansowych. Pierwszą fazę badania stanowi **przygotowanie badania**. W fazie tej, przed przeprowadzeniem badania, biegły powinien uświadomić sobie stopień odpowiedzialności, jaka na nim ciąży, poznać zakres odpowiedzialności kierownictwa i nadzoru jednostki, osiąść wiedzę o działalności gospodarczej jednostki, włącznie z poznaniem ogólnych czynników ekonomicznych mających wpływ na branżę, w której działa jednostka; powinien wyodrębnić kluczowe rodzaje ryzyka finansowego, na jakie narażona jest jednostka, oraz określić stwierdzenia, które będą poddawane ocenie. Druga faza badania obejmuje **przeprowadzenie badania**. W fazie tej biegły rewident powinien dokonać oceny ryzyka i kontroli wewnętrznej, przeprowadzić badanie wiarygodności konieczne do ograniczenia ryzyka badania, a także badanie wiarygodności dotyczące stwierdzeń. Trzecia faza, **zakończenie badania**, obejmuje uzyskanie oświadczeń kierownictwa na temat zagadnień istotnych dla sprawozdania finansowego oraz sporządzenie sprawozdania z badania i wydanie opinii. Należy zaznaczyć, iż ostatni element jest elementem wspólnym badania każdego obszaru sprawozdań finansowych. W dalszej części artykułu zostaną omówione wymienione wyżej fazy badania pochodnych instrumentów finansowych.

Faza I. Przygotowanie badania

Jak już wspomniano, w fazie tej biegły powinien dokonać analizy wszystkich czynników warunkujących osiągnięcie celu badania. Celem badania jest wydanie opinii o sprawozdaniu finansowym stwierdzającej, czy sprawozdanie finansowe zostało, we wszystkich istotnych aspektach, sporządzone zgodnie z określonymi założeniami koncepcyjnymi sprawozdawczości finansowej (MSRF 200 par. 2). Czynniki wpływające na osiągnięcie tego celu to przede wszystkim: odpowiedzialność kierownictwa oraz osób sprawujących nadzór nad jednostką, odpowie-

działność biegłego rewidenta, wiedza biegłego o działalności gospodarczej jednostki oraz wyodrębnienie kluczowych rodzajów ryzyka finansowego.

Z odpowiedzialności kierownictwa za sporządzenie sprawozdań finansowych wynika obowiązek ujawnienia wszystkich niezbędnych informacji dotyczących instrumentów finansowych. Tak więc kierownictwo jednostki ponosi odpowiedzialność za to, że wszystkie wykazane w sprawozdaniu finansowym instrumenty istnieją, że w sprawozdaniu finansowym ujawniono wszystkie instrumenty pochodne oraz że zostały one należycie wycenione i zaprezentowane. Ponadto kierownictwo i osoby sprawujące nadzór odpowiadają za:

- zaprojektowanie i wdrożenie systemu kontroli wewnętrznej mającej na celu:
 - monitorowanie kontroli ryzyka i kontroli finansowej,
 - dostarczanie wystarczającej pewności, że stosowanie przez jednostkę instrumentów pochodnych jest zgodne z przyjętymi przez nią zasadami zarządzania ryzykiem,
 - zapewnienie, że jednostka przestrzega odnośnych przepisów prawa i regulacji,

integralność systemów księgowości i sprawozdawczości finansowej zapewniających wiarygodność sporządzanej przez kierownictwo sprawozdawczości finansowej dotyczącej instrumentów pochodnych.

Odpowiedzialność biegłego rewidenta związana z pochodnymi instrumentami finansowymi polega na ocenie, czy stwierdzenia kierownictwa dotyczące instrumentów pochodnych przyczyniają się do tego, aby sprawozdanie finansowe było we wszystkich istotnych aspektach zgodne z określonymi założeniami koncepcyjnymi sprawozdawczości finansowej. Aby możliwe było dokonanie takiej oceny, biegły rewident powinien posiadać specjalistyczne umiejętności i wiedzę umożliwiającą mu zaplanowanie i przeprowadzenie procedur, dzięki którym będzie w stanie ocenić stwierdzenia kierownictwa dotyczące instrumentów pochodnych. Specjalistyczne umiejętności i wiedza obejmują zrozumienie:

- charakterystyki działalności i rodzaju ryzyka właściwego dla branży, w której działa jednostka;
 - pochodnych instrumentów finansowych stosowanych przez jednostkę oraz ich cech;
 - systemu informacyjnego jednostki dotyczącego instrumentów pochodnych, łącznie z usługami świadczonymi przez firmy usługowe (może się to wiązać z koniecznością posiadania przez biegłego rewidenta specjalistycznych umiejętności lub wiedzy o programach komputerowych);
 - metod wyceny instrumentów pochodnych, np. czy wartość godziwą ustala się na podstawie cen wynikających z notowań na aktywnych rynkach, czy też na podstawie matematycznych modeli wyceny;
 - wymogów założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej, które dotyczą zawartych w sprawozdaniach finansowych stwierdzeń na temat instrumentów pochodnych.

Można więc stwierdzić, że biegły badający pochodne instrumenty finansowe musi być specjalistą w tej dziedzinie. Należy wziąć pod uwagę, że biegły w swojej pracy może się spotkać z bardzo skomplikowanymi instrumentami złożonymi, gdzie znaczną trudność powoduje wyodrębnienie instrumentów wbudowanych oraz ustalenie przepływów pieniężnych z poszczególnych elementów instrumentu finansowego. Ważne jest w tym przypadku ustalenie rzeczywistej treści ekonomicznej instrumentu i zakwalifikowanie go do odpowiedniej kategorii instrumentów finansowych. Gdy biegły nie posiada odpowiedniej wiedzy i umiejętności, istnieje możliwość skorzystania z pomocy specjalisty zewnętrznego. Do takiego działania może skłonić biegłego złożoność instrumentów finansowych, ale i stosunkowo duży stopień zaangażowania jednostki w obrót instrumentami pochodnymi oraz konieczność stosowania złożonych modeli wyceny instrumentów.

Elementem wpływającym także na osiągnięcie celu badania jest wiedza biegłego o działalności gospodarczej jednostki. Biegły powinien posiadać wiedzę na temat ogólnych czynników ekonomicznych, które mogą oddziaływać na rodzaj i zakres działalności przy zastosowaniu instrumentów pochodnych. Do czynników tych można zaliczyć przede wszystkim:

- ogólny poziom aktywności gospodarczej,
- stopy procentowe, rozkład terminów, jakich dotyczą stopy procentowe, i dostępność finansowania,
- inflację i dewaluację krajowej waluty,
- kursy wymiany walut,
- cechy rynków istotnych dla instrumentów pochodnych stosowanych przez jednostkę, w tym ich płynność oraz zmienność.

Biegły rewident powinien także powiadać wiedzę na temat branży, w której działa jednostka, oraz samej jednostki. W tym zakresie biegły powinien ocenić:

- wiedzę i doświadczenie kierownictwa oraz osób sprawujących nadzór,
 - dostępność przygotowanych na czas i wiarygodnych informacji dla celów zarządzania,
- cele stosowania instrumentów pochodnych.

Wiedza i doświadczenie kierownictwa są bardzo ważnym elementem zarządzania ryzykiem finansowym w przedsiębiorstwie. Zaawansowanie i dojrzałość systemu zarządzania ryzykiem w jednostce mogą stanowić dla biegłego kryterium oceny sposobu wykorzystywania instrumentów pochodnych. Jeżeli w jednostce nie istnieją wypracowane i udokumentowane procedury zarządzania ryzykiem finansowym i jednostka nie posiada podstawowych elementów systemu zarządzania ryzykiem (takich jak strategia zarządzania ryzykiem finansowym, wyodrębniona komórka organizacyjna do zarządzania ryzykiem), to można przypuszczać, że transakcje z użyciem instrumentów pochodnych są dokonywane chaotycznie, bez przemyślanej strategii, zaakceptowanej przez osoby sprawujące nadzór nad jednostką. Może to też oznaczać, że kierownictwo nie zdaje sobie do końca sprawy z niebezpieczeństw zawierania niekontrolowanych transakcji terminowych, bez

analizy łącznego zaangażowania przedsiębiorstwa w instrumenty pochodne. Niedostateczna wiedza kierownictwa lub brak odpowiedniego personelu mogą doprowadzić do sytuacji nieświadomego zawierania umów, w które wbudowane są instrumenty pochodne, a tym samym spowodować nieświadome pozostawianie otwartej pozycji na rynku terminowym. Tak więc ocena przez biegłego systemu zarządzania ryzykiem finansowym w jednostce jest bardzo ważnym elementem w przygotowaniu badania, gdyż determinuje sposób podejścia do badania i wpływa na określenie ryzyka kontroli.

Wyodrębnienie głównych rodzajów ryzyka finansowego jest niezbędne do tego, by określić, na jaki rodzaj ryzyka jest narażona jednostka w swojej podstawowej działalności oraz jakie rodzaje ryzyka powstają w wyniku stosowania instrumentów pochodnych.

W fazie przygotowania badania biegły powinien także przygotować stwierdzenia, które będą poddawane ocenie. Stwierdzenia te są wyrażane bezpośrednio lub pośrednio przez kierownictwo i włączone do sprawozdania finansowego. Można je pogrupować na: stwierdzenia wyrażające istnienie instrumentów pochodnych, prawa i obowiązki z nich wynikające, występowanie, kompletność, stwierdzenia dotyczące wyceny, pomiaru oraz prezentacji i ujawniania informacji.

Podsumowując, można stwierdzić, że faza przygotowania badania odgrywa znaczną rolę w badaniu pochodnych instrumentów finansowych i biegły rewident powinien poświęcić jej szczególną uwagę.

Faza II. Przeprowadzanie badania

Faza ta polega na ocenie ryzyka badania i kontroli wewnętrznej, badaniach wiarygodności w celu uzyskania dowodów badania oraz na badaniu wiarygodności stwierdzeń.

Ryzyko badania polega na tym, że biegły rewident może wyrazić nieodpowiednią opinię z badania sprawozdania finansowego zawierającego istotnie nieprawidłowości. Ryzyko to obejmuje ryzyko nieodłączne, ryzyko kontroli i ryzyko przeoczenia. Wymienione elementy ryzyka badania zostały scharakteryzowane w MSRF 400. Ryzyko nieodłączne oznacza podatność salda konta lub grupy transakcji danego rodzaju na nieprawidłowości, które mogą być istotne osobno lub łącznie z nieprawidłowościami innych sald lub innych grup transakcji, przy założeniu, że nie zastosowano odpowiedniej kontroli wewnętrznej. Ryzyko to szacuje się dla sprawozdania finansowego jako całości. Podczas badania pochodnych instrumentów finansowych na ryzyko nieodłączne mają wpływ następujące czynniki:

- ekonomika i cele działalności polegającej na stosowaniu instrumentów pochodnych,
- zróżnicowanie działalności z wykorzystaniem instrumentów pochodnych na działalność zabezpieczającą i spekulacyjną,
- złożone właściwości instrumentu pochodnego,

charakterystyka instrumentu ze względu na powstawanie rzeczywistych przepływów pieniężnych,
 doświadczenie jednostki w zakresie instrumentów pochodnych,
 możliwość przyjęcia przez instrument formy wbudowanego instrumentu pochodnego,
 wpływ czynników zewnętrznych na stwierdzenia badania,
 możliwość notowania instrumentów pochodnych na rynkach zagranicznych.

Szacując ryzyko nieodłączne, biegły rewident może także uwzględniać analizy wrażliwości oraz wartości narażonej na ryzyko sporządzone przez jednostkę lub instytucje zewnętrzne.

Ryzyko kontroli oznacza niebezpieczeństwo, że systemy księgowości i kontroli wewnętrznej nie zapobiegą powstawaniu nieprawidłowości lub nie doprowadzą do wykrycia i poprawienia w odpowiednim czasie nieprawidłowości dotyczących sald kont lub grup transakcji, które mogą być istotne osobno, lub łącznie z nieprawidłowościami innych sald lub grup transakcji. Do przykładowych czynników związanych z badaniem pochodnych instrumentów finansowych można zaliczyć:

- stopień, w jakim zasady i procedury regulujące działalność przy zastosowaniu instrumentów pochodnych odzwierciedlają cele kierownictwa,
 sposób, w jaki kierownictwo informuje pracowników o kontrolach,
 sposób, w jaki kierownictwo uzyskuje informacje o instrumentach pochodnych,
 sposób, w jaki kierownictwo upewnia się, że kontrola instrumentów pochodnych działa zgodnie z przyjętą koncepcją.

Natomiast mianem ryzyka przeoczenia określono ryzyko, że zastosowane przez biegłego rewidenta procedury badania wiarygodności nie doprowadzą do wykrycia nieprawidłowości.

Badania wiarygodności są kolejnym elementem badania sprawozdań finansowych, szczególnie w zakresie badania pochodnych instrumentów finansowych. Są one konieczne dla ograniczenia ryzyka badania do niskiego poziomu. Mają na celu zebranie dowodów badania ilości wprost proporcjonalnej do poziomu oszacowanego ryzyka nieodłącznego i kontroli. Jeżeli w wyniku badań wiarygodności nie jest możliwe osiągnięcie niskiego, akceptowalnego poziomu ryzyka badania, standard MSRF 700 wymaga, aby biegły wydał opinię z zastrzeżeniem lub odstąpił od wyrażenia opinii.

Podczas badania pochodnych instrumentów finansowych biegły rewident powinien przeprowadzić badanie wiarygodności stwierdzeń w każdej wyznaczonej wcześniej grupie stwierdzeń. I tak badania dotyczące stwierdzeń o istnieniu i występowaniu instrumentów pochodnych mogą obejmować:

- potwierdzenia uzyskane od posiadacza instrumentu pochodnego lub kontrahenta transakcji z udziałem instrumentów pochodnych,
 kontrolę odnośnych umów i innych form dokumentacji źródłowej, w tym potwierdzeń dotyczących wykazywanych kwot, uzyskanych przez jednostkę w formie wydruku lub elektronicznie,

sprawdzenie dokumentacji źródłowej pod kątem późniejszej realizacji lub rozliczenia instrumentu pochodnego po zakończeniu okresu sprawozdawczego, zapytania i obserwacje.

Badania wiarygodności dotyczące stwierdzeń na temat praw i obowiązków wynikających z instrumentów pochodnych mogą obejmować potwierdzenie ważniejszych warunków uzgodnionych z posiadaczem instrumentu lub kontrahentem oraz sprawdzenie odnośnych ustaleń i innych form dokumentacji źródłowej.

Badania wiarygodności dotyczące stwierdzeń na temat kompletności instrumentów pochodnych mogą obejmować:

- skierowanie prośby do posiadacza instrumentu lub kontrahenta transakcji o przedstawienie informacji o wszystkich transakcjach zawartych z jednostką, przegląd wyciągów z biur maklerskich zawierających wykazy transakcji z udziałem instrumentów pochodnych, przegląd otrzymanych od kontrahentów potwierdzeń niezgodnych z zapisami jednostki dotyczącymi transakcji, przegląd niezgodnionych i niewyjaśnionych próśb o uzgodnienie, kontrolę umów, takich jak umowy kredytowe lub kapitałowe bądź umowy dotyczące sprzedaży wbudowanych instrumentów pochodnych, sprawdzenie dokumentacji dotyczącej działalności po zakończeniu okresu sprawozdawczego, kierowanie zapytań, obserwacje, zapoznanie się z innego rodzaju informacjami, jak np. protokoły z posiedzeń organów sprawujących nadzór.
- Badanie stwierdzeń na ten temat może być przeprowadzone poprzez:
kontrolę dokumentacji określającej cenę zakupu instrumentu pochodnego, uzyskanie potwierdzenia posiadacza instrumentu lub kontrahenta transakcji, przegląd wypłacalności kontrahentów transakcji z udziałem instrumentów pochodnych, uzyskanie dowodów potwierdzających wartość godziwą instrumentów pochodnych wycenianych i wykazywanych w wartości godziwej.

W przypadku badania wiarygodności stwierdzeń dotyczących prezentacji i ujawniania informacji biegły rewident powinien ocenić, czy prezentacja i ujawnianie informacji o instrumentach pochodnych są zgodne z założeniami koncepcyjnymi sprawozdawczości finansowej, czy zasady rachunkowości są w danych warunkach odpowiednie oraz czy ujawnione informacje są odpowiednie i zapewniają spełnienie przez jednostkę aktualnych wymogów dotyczących ujawniania informacji.

Faza III. Zakończenie badania

Zakończenie badania polega na uzyskaniu przez biegłego oświadczeń kierownictwa na temat zagadnień związanych z instrumentami pochodnymi oraz wydaniu opinii z badania.

Oświadczenia kierownictwa w zakresie instrumentów pochodnych są ważnym elementem dla badania. Biegły rewident może dążyć do uzyskania oświadczeń na temat celów kierownictwa związanych z pochodnymi instrumentami finansowymi, zawartych w sprawozdaniu finansowym stwierdzeń dotyczących instrumentów pochodnych, przeprowadzania transakcji na warunkach rynkowych, a także umów towarzyszących związanych z instrumentami pochodnymi.

Sporządzenie sprawozdania z badania sprawozdania finansowego jest stałym elementem badania. Biegły rewident wyraża w nim swoją opinię o sprawozdaniu jako całości. Opinia ta uwzględnia wnioski ze wszystkich obszarów badawczych, także z badania pochodnych instrumentów finansowych.

Podsumowując, można stwierdzić, że wiedza i umiejętności biegłego rewidenta pełnią bardzo ważną funkcję w procesie badania pochodnych instrumentów finansowych. Uregulowanie prawne sposobów korzystania przez jednostki gospodarcze z instrumentów finansowych wymaga od rewidentów posiadania wiadomości z wielu obszarów nauki o finansach. Przede wszystkim znajomość ta musi dotyczyć obszaru rynków terminowych i instrumentów pochodnych, aby można było trafnie rozpoznać treść ekonomiczną instrumentów finansowych. Biegły rewident powinien także posiadać wiedzę i umiejętności z dziedziny zarządzania ryzykiem finansowym, aby być w stanie określić profil ryzyka badanej jednostki, a także świadomość kierownictwa w zakresie ponoszenia ryzyka finansowego.

Literatura

- [1] Hellin A., Sztuczyńska H., Wasilewska J., *Rachunkowość instrumentów finansowych*, BDO, Gdańsk 2003.
- [2] Maciejewski A., Wójcicki M., *Kontrakty terminowe na GPW – podsumowanie 2001 r.*, „Rynek Terminowy” 2001 nr 15.
- [3] *Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej i Międzynarodowe Wskazówki dotyczące Praktyki Rewizji Finansowej 2001*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce 2002.
- [4] *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 2001*, International Accounting Standards Board, London 2001.
- [5] Muszyński M., *Instrumenty finansowe jako element sprawozdań finansowych w świetle nowej ustawy o rachunkowości*, Zeszyty Naukowe nr 1, Szanse i zagrożenia dla przedsiębiorstw w dobie integracji europejskiej, WSEI w Krakowie, Kraków 2003.
- [6] *Normy wykonywania zawodu biegłego rewidenta*, „Biuletyn KIBR” nr 53, Warszawa 2002.
- [7] Propozycja Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych określonych rodzajów spółek i zakładów ubezpieczeniowych; COM(2002)259/2, Bruksela 2002.
- [8] Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, DzU 2001 nr 149, poz. 1674.
- [9] Ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r., DzU nr 121, poz. 591 z późn. zmianami.

THE DERIVATIVES' AUDIT IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL STANDARDS ON AUDITING

Summary

There are new problems connected with a derivatives' audit for auditors. The problems result from the new Polish law regulations in the financial instruments domain. This paper shows sources of the audit's standards and it presents the procedure of the derivatives' audit. Three stages of derivatives' audit have been recognized and characterized: preparing of the derivatives' audit, execution and conclusion of the audit.

Mgr Michał Muszyński jest doktorantem w Katedrze Finansów Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.